

Nagy Botond¹

A média amerikanizáló hatása a magyar büntetőbírói tárgyalások társadalmi megítélésére a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának elsőéves joghallgatói körében

„[...] senki sem menekülhet a televízió elől, kivéve talán néhány indiánt vagy nomádot.”

/Philippe Lancon/

I. Bevezetés

E tanulmány témájának főfókuszában a médiának – különösen a filmeknek, illetve az egyre nagyobb népszerűségnek, s ebből fakadóan nézettségnek örvendő sorozatoknak – a magyar büntetőbírói tárgyalásokra gyakorolt amerikanizáló hatása áll a társadalmi megítélés tükrében. Más szavakkal élve a kutatási kérdés nem más, minthogy a hazánkban is széleskörűen ismert műsorokban megjelenő, elsősorban az angolszász jogcsaládnak megfelelően ábrázolt tárgyalások a magyar állampolgárok által elképzelt büntetőeljárásokra bírnak-e torzító hatással. Lévén ennek a kérdésnek a megválaszolása speciális karakterisztikákkal bíró empirikus kutatást igényel, a pontosabb eredmények elérése érdekében specifikus alanyi körrel dolgozom. E csoport tagjai nem mások, mint a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának elsőéves joghallgatói. Az adekvát eredmények elérésének igénye mellett azért merült fel ezen alanyi kör kiválasztása, mivel jól körülhatárolható csoportjuk vizsgálata révén mérhető, hogy a jogi tanulmányok megkezdése már bír-e a médiával ellentétes, korrekciós hatással.

Ami az empirikus vizsgálat menetét illeti, a konkrétan meghatározott társadalmi csoport belső világképében bekövetkező esetleges torzulások feltárása érdekében online kérdőívezést folytattam. Ezeket a kérdőíveket 35 elsőéves töltötte ki, amely mennyiségről meggyőződésem, hogy elégséges a vizsgált csoport egészére vonatkozó általános tételek absztrahálásához.

A témaválasztás aktualitását tükrözi, hogy míg a múltban is voltak olyan filmek, amikben kisebb-nagyobb hangsúllyal szerepet kaptak az angolszász tárgyalások,² addig mára az ilyen kérdéskört feldolgozó sorozatok³ tömege jelent meg. Hatásukat tekintve is fontos a distinkció a filmek és a sorozatok között: míg a filmek tipikusan egyszeri hatással vannak a nézőkre, addig a sorozatok heti rendszerességgel, vagy akár még nagyobb gyakorisággal tárják eléjük az angolszász igazságszolgáltatási modellt. Ebből fakadóan sokkal inkább alkalmasak arra, hogy modifikálják a nézők világképét, gondolkozásmódját, hiszen a sorozatok nézésével együtt tudattalanul a műsor tartalma is a mindennapjaik szerves részévé válik.

II. Az angolszász igazságszolgáltatási modell alapjai

A következőkben kerül sor az angolszász jogcsaládnak a téma szempontjából releváns bemutatására. Hangsúlyozandó azonban már az elején, hogy a *common law* rendszere szélesebb

¹ V. évfolyamos jogász szakos hallgató.

² Lásd például: Az ördög ügyvédje (1997), Az esőcsináló (1997), Ördögüzés Emily Rose üdvéért (2005)

³ Lásd például: Shark – Törvényszéki ragadozó (2006-2007), A férjem védelmében (2009-2016), Briliáns elmék (2011-2020), Hogyan ússzunk meg egy gyilkosságot? (2014-2020), Diane védelmében (2017-2020)

értelemmel és tartalommal bír, mint ami jelen kutatás kapcsán a vizsgálat fókuszába esik. Ennek oka, hogy a fentiekben ismertetett médiatartalmak döntő többségükben az Amerikai Egyesült Államokból (a továbbiakban: USA) származó produkciók. Ebből fakadóan, ahol e tanulmány angolszász rendszert említ, ott ténylegesen az USA jogrendszerére utal. Ki kell emelni a téma taglalásának kezdetén azt is, hogy természetesen egy teljes jogrendszer bemutatása igen komplex, s ennek a dolgozatnak a keretein messze túlmutató feladat. Következésképpen a továbbiakban az angolszász jogcsaládnak csak olyan mélységben történő bemutatására kerül sor, ami a médiának a büntetőeljárásra gyakorolt amerikanizáló hatása kapcsán felmerül. Más szavakkal élve csak a büntetőbírói tárgyalásokat taglalom, s azoknak is különösen azon szegmenseit, amik a médiatartalmakban tipikusan és nagy hangsúllyal jelennek meg.

II.1. (Korlátozott) precedensrendszer vagy törvényi jog?

A büntetőeljárás mind a kontinentális, mind az angolszász jogcsaládban azonos alapokra helyezkedik, vagyis mindkét szisztémában eljárási cselekmények láncolataként jelenik meg, amelyet a büntetőhatalom letéteményeseként az állam annak érdekében folytat le, hogy a büntető anyagi jog alkalmazása révén döntsön a terhelt bűnösségéről mint büntetőjogi főkérdésről.⁴ Fontos és alapvető elhatárolási szempont ugyanakkor az USA kapcsán a kontinentális európai jogrendszerektől – s így a magyartól is – az eset- vagy precedensjog domináns szerepe.⁵ Ebből nem következik, hogy az USA-ban ne a törvények állnának magasabb jogforrási szinten a bírói döntésekhez képest. Ez pusztán annyit jelent, hogy bizonyos fundamentális elvek, szabályok, amelyek az alsóbb ítélkező fórumokat kötik,⁶ bírói határozatokban szerepelnek. Természetesen ez a kötőerő csak akkor érvényesül, ha az ügyek között tényállásbeli egyezőség, vagy legalábbis – az ontológiai jelenségek végtelen sokszínűségére tekintettel – nagyon szoros hasonlóság mutatkozik.⁷ Fontos hangsúlyozni, hogy ekkor sem az egész korábbi ítélet bír kötelező erővel, pusztán annak immanens, azaz lényegi és belső magva, az úgynevezett *ratio decidendi*. Ugyanakkor felmerülhet a kérdés, különösen a gyorsan változó modern világban, hogy mi történik, ha egy igen régi bírói döntés avítottul, korszerűtlenné válik. Ekkor lép be az úgynevezett *overruling*, magyarul felülszabályozás technikája. A bíró ezzel megfosztja a korábbi határozatot precedensjellegétől, mert az egy azóta megváltozott jogi vagy társadalmi környezetben született, s a módosult viszonyok között már nem alkalmazható, vagy alkalmazása nemkívánt eredményre vezetne.⁸

---

⁴ FANTOLY ZSANETT: *Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának büntető eljárási jogi tárgyú kiegészítései, különös tekintettel a terheltet megillető eljárási garanciákra*. Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata, 14 (2.klsz). pp. 2019. 247. p.

⁵ BADÓ ATTILA: *Az Egyesült Államok jogrendszere*, in: BADÓ ATTILA – LOSS SÁNDOR (szerk.): *Betekintés a jogrendszerek világába*. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2003. 94. p.

⁶ Ennek a kötőerőnek a léte a *stare decisis* elv megtestesülése. Az USA-ban a vertikális kötőerő a domináns, horizontális viszonylatban nemigen érvényesül, csak akkor és annyiban, amikor és amennyiben azt a bírák kellőképpen meggyőzőnek tartják – lásd: BADÓ ATTILA – BÓKA JÁNOS: *Az Egyesült Államok Jogrendszere*, in: BADÓ ATTILA ET AL (szerk.): *A jogrendszerek világa*. Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012. 97. p.

⁷ Annak eldöntése, hogy melyik ügyek között áll fenn ilyen egyezőség vagy kellőképpen szoros viszony, a bíró kizárólagos hatásköre. E döntési folyamatot nevezzük *distinguishing*-nek, ami tükörfordításban különbségtételt jelent.

⁸ KELEMEN KATALIN: *A common law jogrendszerek*, in: JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: FEKETE BALÁZS)* <http://ijoten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszerek> (2018). [22]-[28]

II.2. A laikus elemek részvétele a büntetőbíróági tárgyalásokon

Ha az amerikai tárgyalásokra gondolunk, talán a legtöbb embernek a laikus, azaz a jogban nem járatos, a jogászsághoz mint professzióhoz nem értő személyek igen domináns szerepe jut eszébe. Kulcsfontosságú rendeltetése van ugyanis az esküdtszéknek,⁹ hiszen az ítélezés kiemelkedően fontos szegmense van rá telepítve – a bűnösség kérdésében való döntés. Tehát az USA jogrendszerében egy tizenkét főből álló laikus testület lesz az, ami kimondja, hogy a terhelt bűnös vagy nem bűnös.¹⁰ Problémát jelenthet egyesek szerint ugyanakkor az esküdti lét immanens része: a laikus jelleg. Ilyetén vélemény alapjául szolgálhat az a tény, hogy az esküdtek a bizonyítékok adekvát értékelésére, s ebből fakadóan az igazság feltárására alapvetően alkalmatlanabbnak mutatkoznak, mint a jogvégzettek.¹¹ Kevesen tudják azonban, hogy nemcsak a filmekből ismert esküdtszék létezik, hanem egy másik is – a vádesküdszék vagy *grand jury*.¹² Ez dönt arról, hogy az ügyészség által előterjesztett vád kellően alátámasztott-e, érdemes-e arra, hogy tárgyalásra kerüljön. Maga az esküdtszék intézménye tehát már a bírósági eljárást megelőzően is megjelenik. Alkalmazásának kötelező jellege államonként eltérő, szövetségi szinten ugyanakkor a legtöbb büncselekmény esetében obligatórius.¹³

II.3. Az eljárásban résztvevő jogászok sajátosságai és egymáshoz való viszonyuk

A fentiekben kifejtetteket egységes keretbe az eljárásjog foglalja. Megállapítható tehát, hogy az eltérő jogi kultúra és attitűdök ténylegesen az eltérő eljárásjogi megoldásokban manifesztálódnak. A büntetőeljárásra, annak menetére legnagyobb hatással az angolszász rendszerben az egymással szembenálló¹⁴ felek bírnak. Ez a koncepcionális alaptétel az eljárás egész hosszán végigvonul. Büntetőügyekben tehát a nyomozati anyagok feletti rendelkezés joga az ügyészt és a védőügyvédet illeti, azaz ők döntenek arról, hogy milyen tárgyi bizonyítékokat vonultassanak fel, milyen tanúkat hallgassanak meg, saját maguk milyen tény- és jogállításokat tegyenek. Ezekre főszabály szerint sem a bírónak, sem az esküdtszéknek nincs ráhatása. Ez azért lehet valamelyest problémás, mivel a védőügyvédek elsődlegesen az ügyfelük érdekeit tartják szem előtt – lévén tőlük kapják a fizetésüket –, nem pedig az igazság kiderítését.¹⁵ Ennek érdekében – tekintettel a laikus elemek jelenlétére – a védői attitűd is sajátos karakterisztikákkal bír: tételes jogszabályhelyek citálása helyett egy teátrálisabb, érzelmekre jobban ható, moralizáló szerepbe helyezkednek az esküdtek szimpátiájának

---

⁹ BADÓ 2003. 80. p.

¹⁰ Érdekeség, hogy amennyiben a bűnösséget nem állapítják meg, akkor a *not guilty*, azaz nem bűnös kifejezést használják, nem pedig az *innocent*, vagyis ártatlan szót. Az ártatlanság vélelmének véleményem szerint jobban megfelelne az utóbbi megoldás.

¹¹ BADÓ 2003. 107. p.

¹² Az ötödik alkotmány-kiegészítéssel létrehozott jogintézmény az angol elnevezése alapján a szakirodalomban nagyesküdtszékként is megjelenik.

¹³ FANTOLY 2019. 250. p.

¹⁴ A külföldi szakirodalom ezt a markáns szembenállást *battle theory*-ként, azaz harci elméletként említi.

¹⁵ BADÓ 2003. 105-107. p.

megnyerése érdekében. Az ügyvédek szerepe egyébként nemcsak a bírósági tárgyalásokon ennyire markáns. Az USA-ban kiemelt súllyal vannak jelen a jogászai társadalomban mind számszerűsítve, mind jelentőségüket tekintve. Az ő körükből fognak szelektálódni a többi jogászai hivatásrend tagjai: a bírák, az ügyészek, a közigazgatásban tevékenykedő jogászai réteg képviselői. Elkülönült ügyészi szervezetrendszer tehát létezik az USA-ban, de ügyészi életpálya nem, hiszen folyamatos a beáramlás az ügyvédi karból, s folyamatos az abba való visszaolvadás is.¹⁶ Mindezek ellenére is kijelenthető, hogy a jogalkalmazás legfőbb letéteményesei a kontinentális jogrendszerekhez hasonlóan az USA-ban is a bírák,¹⁷ ők a „*jogrendszer igazi mozgatórugói*.”¹⁸ Ők rekesztik ki a jogellenesen beszerzett bizonyítékokat, döntenek a büntetés kiszabás kapcsán mind a konkrét büntetési tétel, mind a büntetési nem kérdésében. A pártatlanság biztosítása végett indítványra ők zárnak ki személyeket az esküdtek köréből. Egyéb feladatuk az esküdtszék kapcsán, hogy tájékoztassák a laikusokat a tárgyalás menetéről, illetve arról, hogy milyen döntést hozhatnak.¹⁹ Látható tehát, hogy számos alapvető fontosságú feladatuk van, de nem ők a tárgyalás menetének legaktívabb alakítói, illetve nem ők döntenek a büntetőjogi főkérdésről sem.

III. A magyar igazságszolgáltatási modell alapjai

A továbbiakban a hazai igazságszolgáltatási modellnek a büntetőtárgyalások aspektusából felmerülő szegmensei kerülnek rövid bemutatásra. Töreksem arra, hogy a II. pont alatt tárgyalt minden egyes kérdéskört változatlan sorrendiséggel hazai szemszögből is megemlítssem, ezzel nyújtva adekvát összehasonlítási alapot.

III.1. (Korlátozott) precedensrendszer vagy törvényi jog?

Sokáig általános érvényességű alaptételnek számított, hogy Magyarországon nincs szerepe az esetjognak, a magasabb szintű igazságszolgáltatási fórumok döntései az alacsonyabb bíróságokat főszabály szerint nem kötötték, a *stare decisis* elv nem játszott szerepet. Magyarországon tehát a törvényi jog érvényesült szinte teljes tisztaságában.²⁰ Ez annyit jelentett, hogy az írott jogból kellett levezetni a bírói döntést, más ítéletre legfeljebb hivatkozni lehetett az indokolásban egyfajta érvtámogató jelleggel, de határozatot ezekre alapítani nem lehetett. Ettől függetlenül a magasabb bírói fórumoknak – különösen a Kúriának – volt egy egészen meghatározó jogegységesítő funkciója. Ennek eszközei a kollégiumi vélemények, a jogegységi határozatok, az elvi bírósági határozatok voltak az 1997. évi LXVI. törvénytől (a továbbiakban: rBsz.) kezdve. A 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bsz.) 2012. január 1-jei hatálybalépéssel egészítette ki ezen instrumentumok sorát a bírósági joggyakorlat-elemző

---

¹⁶ POKOL BÉLA: *Jogászság és jogrendszer* (<http://jesz.ajk.elte.hu/pokol48.html>; megtekintés dátuma: 2020. 10. 13.)

¹⁷ BADÓ 2003. 92. p.

¹⁸ MEZEI PÉTER: *A bírák szerepe a jogrendszerben – A XX. század első felének jogelméleti gondolkodói tükrében* (<http://jesz.ajk.elte.hu/mezei11.html>; megtekintés dátuma: 2020. 10. 13.)

¹⁹ FANTOLY 2019. 248-256. p.

²⁰ ZÓDI ZSOLT: *A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben*. MTA Law Working Papers 2014/01. 15. p.

csoportok összefoglaló véleményével, valamint az elvi bírósági döntés közzétételével.²¹ Ezek közül az alsóbb bíróságokra nézve explicit jogszabályi kötőerővel a Kúria jogegységi határozatai bírtak. Ha *expressis verbis* nem is volt normatív módon kinyilatkoztatva, de látens kötelező erővel bírtak a kúriai elvi bírósági határozatok és a más bíróságok által – de kúriai közreműködéssel – hozott elvi bírósági döntések is. Nem volt jogszabályi szintű kötelező ereje a kollégiumi véleményeknek, azonban a bíróságok kvázi szociológiai kötőerővel felruházva követték őket.²² A joggyakorlat-elemző csoportok a bírói gyakorlatot, a bíróságok döntéseit elemezték, vizsgálatuk eredményeit szerepeltették összefoglaló véleményekben. Ezeknek semmilyen kötelező erejük nem volt, de elvezethettek például jogegységi eljáráshoz, így fontosnak tekinthetőek voltak.²³ Látható tehát, hogy bár precedensrendszerről nem beszélhettünk, azonban a magyar jogrendszerben is jelen voltak olyan felsőbbbírósági eszközök, amelyek kötötték az alsóbb fórumokat. A 2019. évi CXXVII. törvénnyel módosított Bszi. (a továbbiakban: mBszi.) azonban drasztikus átalakításokat hozott 2020. április 1-jétől. eltörölte az állásfoglalásokat, az elvi bírósági döntéseket és határozatokat, illetve ami a téma szempontjából a legfontosabb, s egyben legdrasztikusabb, bevezette a korlátozott precedensrendszert Magyarországon. A jogalkotói cél szerint ez lehet a jogegységesítés forradalmasításának eszköze.²⁴ Ez nem jelent mást, minthogy az alsóbb bíróságokat kifejezett jogszabályi rendelkezés alapján már nemcsak a jogegységi határozatok kötik, hanem a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett minden kúriai határozat is. Ezekről az alsóbb bíróságokon eltérni főszabály szerint tilos, csak kifejezett és részletes indokolással lehet.²⁵ Az eltérés másik útja, ha a felek elfogadják a kúriai határozattól eltérő bírói döntést, s így az jogerőre emelkedik. Ugyanakkor ez a kötőerő nemcsak vertikálisan hat, hiszen jogegységi eljárás kezdeményezése nélkül maga a Kúria sem térhet el a korábbi döntésétől. Számos problémát vet fel azonban a korlátozott precedensrendszer hazai bevezetése. Ilyen lehet az egyediesítés elsorvadása a túlzottan centralizált jogértelmezés miatt, a jogvitának az eltérő döntésből fakadó újranyitása következtében beálló elhúzódó bizonytalanság, valamint az eddigi kúriai határozatok esetleges széttartó jellege.²⁶ Értelmszerű nehézséget jelent továbbá, hogy a hazai jogásztársadalom feltehetően egyelőre se nem kész, se nem képes arra, hogy absztrahálja a kúriai döntésekből a *ratio decidendi*, amit követnie kellene.

III.2. A laikus elemek részvétele a büntetőbírósági tárgyalásokon

Bár a hazai laikusok elméjében ennek talán nincs közvetlen leképződése, de a nem jogász végzettségű elemeknek az igazságszolgáltatásban való részvétele Magyarországon is

²¹ <https://www.mabie.hu/index.php/adatvedelmi-szabalyzat/2-uncategorised/1535-osztovits-andras-torvenymodositas-a-birosagi-joggyakorlat-egysegesitese-erdekeben-jo-iranyba-tett-rossz-lepes-2> (megtekintés dátuma: 2020. 10. 14.)

²² <https://arsboni.hu/bh-kisokos-i-resz/> (megtekintés dátuma: 2020. 10. 14.)

²³ <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/kartalanitas-es-felteteles-szabadsagra-bocsatas-felteteleit-vizsgalja> (megtekintés dátuma: 2020. 10. 14.)

²⁴ <https://www.mabie.hu/index.php/adatvedelmi-szabalyzat/2-uncategorised/1535-osztovits-andras-torvenymodositas-a-birosagi-joggyakorlat-egysegesitese-erdekeben-jo-iranyba-tett-rossz-lepes-2> (megtekintés dátuma: 2020. 10. 14.)

²⁵ Ennek alapjául szolgálhatnak például a II. pontban már ismertetett *distinguishing* és *overruling* technikák.

²⁶ <https://jogaszvilag.hu/szakma/mit-jelent-a-korlatozott-precedensrendszer-bevezetese/> (megtekintés dátuma: 2020. 10. 14.)

megjelenik: ez az ülnöki rendszer.²⁷ Ugyanakkor a jelenleg hatályos jogunk szerint az ülnökök már csak munkaügyi perekben vesznek részt, vagyis a magyar büntetőeljárásban a laikus elemek semmilyen szerephez nem jutnak, sem esküdszéki, sem pedig ülnöki rendszerben. E főszabály alól kivételt képeznek a fiatakorúak ellen folyó büntetőeljárások, ahol az elsőfokú bírói tanács egy hivatásos bíróból és két ülnökből áll.²⁸ Ugyanez igaz a katonai büntetőeljárásra is.²⁹ Azonban e kivételes helyzetektől jelen tanulmány kapcsán eltekinthetünk, hiszen a vizsgálat fókuszába eső műsorokban túlnyomó többséggel nem a fiatakorúakkal, s főleg nem a katonákkal szembeni eljárások szerepelnek.

III.3. Az eljárásban résztvevő jogászok sajátosságai és egymáshoz való viszonyuk

Eltérő a tárgyaláson részt vevő, annak menetét alakító jogászságnak a szerepe is. Leginkább kiemelt szereppel itt nem a feleket képviselő ügyész és védő, hanem a bíró rendelkezik. E bírák az amerikai rendszerrel ellentétben nem az ügyvédi karból rekrutálódnak, mivel Magyarországon bírói életpálya érvényesül, a magyar ítélelhozó testület tehát úgynevezett hivatalnokbírákból áll.³⁰ A bírák itt is a jog letéteményeseiként jelennek meg, de olyan szempontból szűkebb értelemben, hogy amerikai kollégáikkal ellentétben ők – a korlátozott precedensrendszerből fakadóan a kúriai bíraktól eltekintve – nem alkotják a jogot döntéseikkel, csak alkalmazzák azt.³¹ Másrészt sokkal hangsúlyosabb szerep jut nekik a tárgyalás menetének meghatározásában. A tárgyalás ugyanis hazánkban nem a szembenálló felek szabad harc- vagy játszótere, hanem egy, a bíró által annak érdekében működtetett fórum, hogy a bíró a múltbéli eseményt – elsősorban a saját eszközei révén – megismerje. Ennek megfelelően passzívabb amerikai kollégáihoz képest a magyar bíró sokkal aktívabb attitűdöt mutat. Ebből fakadóan az eljárásban kevésbé hangsúlyos, de természetesen nélkülözhetetlenül fontos az ügyészek és a védők szerepe. A bírákéhoz hasonló, relatíve zárt életpályamodell jellemzi az ügyészi kart is,³² tehát ők sem az ügyvédi grémiumból rekrutálódnak. A magyar modellben sem az ügyészek, sem a védők nem szorulnak nagy színészi játék előadására, hiszen az a bűnösség kérdéséről döntő jogvégezett bírót kevésbé befolyásolja. Szerepük inkább a bizonyítékok és az elkövetőhöz kapcsolódó személyi körülmények ismertetésében, a helyes jogi alapok megjelölésében, az ellenérdekű fél által elkövetett eljárási szabálytalanságok bíró elé tárásában rejlik.

IV. Az elsőéves joghallgatók által adott válaszok bemutatása

A következőkben kerül sor annak a bemutatására, hogy a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának elsőéves jogász szakos hallgatói a fentiekben ismertetett

---

²⁷ BADÓ KATALIN: *Jogi alapvetés*, in: BADÓ KATALIN – JUHÁSZ IMRE (szerk.): *Jogi ismeretek*. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest, 2004. 37. p.

²⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 680. § (2) bekezdése

²⁹ Be. 698. § (1) bekezdés a) pont és (2) bekezdés

³⁰

https://www.academia.edu/9728417/Jog%C3%A1szs%C3%A1g_%C3%A9s_jog%C3%A1szk%C3%A9pz%C3%A9s (megtekintés dátuma: 2020. 10. 14.)

³¹ ZÓDI 2014. 16. p.

³²

https://www.academia.edu/9728417/Jog%C3%A1szs%C3%A1g_%C3%A9s_jog%C3%A1szk%C3%A9pz%C3%A9s (megtekintés dátuma: 2020. 10. 14.)

jogrendszerek tipikus jellemzői kapcsán feltett kérdésekre milyen válaszokat adtak. Előjáróban elmondható, hogy az elsőévesek közel 2/3-a, 62,9%-a szokott olyan műsorokat nézni, amikben domináns szerephez jutnak a magyar büntetőbírói tárgyalások. Közel negyedük, 22,7%-uk hetente többször, 40,9%-uk havonta többször néz ilyen filmeket, sorozatokat. A vizsgált csoport szinte teljes egésze, 97,1%-a gondolja úgy, hogy ezeknek lehet befolyásoló hatásuk a laikusok gondolkodására. Csak 20%-uk járt tárgyaláson, s pusztán 11,4%-uk vett már részt büntetőbírói tárgyaláson, mindannyian a hallgatóság tagjaiként. Azaz nagy hányaduk néz amerikai tárgyalásokat ábrázoló műsorokat igen gyakori rendszerességgel, s átütő többségük gondolja, hogy ennek van modifikáló hatása a laikusok gondolati világára nézve. Büntetőbírói tárgyaláson csak közel 1/10-ük járt, így önmagában ez minden bizonnyal nem képes ellensúlyozni a műsorokban látottak hatását.

IV.1. (Korlátozott) precedensrendszer vagy törvényi jog?

Ami az eljárási modelleket illeti, 57,1%-uk volt tisztában azzal, hogy az USA-ban precedensrendszer érvényesül, bár 34,3%-uk szerint csak korlátozottan, 8,6%-uk szerint pedig törvényi jogra épül az Egyesült Államok jogrendszere. Többségük tehát helyes választ adott az USA kapcsán, ugyanakkor ez az arány valamelyest elmarad a várt eredményektől. A magyar

rendszer kapcsán több, mint 3/4-ük, 77,1%-uk gondolta úgy, hogy a törvényi jog a domináns, ami fél évvel ezelőttig még helyes válasznak számított volna. Csak 1/5-ük tudta azonban, hogy hazánkban bevezették a korlátozott precedensrendszert. Szerencsére pusztán 2,9%-uk gondolta úgy, hogy hazánkban precedensrendszer érvényesül. Ehhez képest nagyjából 1/4-ük szerint Magyarországon minden bíróságot kötnék későbbi ítélezése során a magasabb fórumok határozatai, ami a precedensrendszer sajátosságának számít. Azt azonban 37,1%-uk tudta, hogy a kúriai határozatok

valóban kötőerővel bírnak. Ezekből komoly fogalmi zavarokra lehet következtetni, az elsőévesek egyelőre nem ismerik a precedensrendszer, a korlátozott precedensrendszer és a törvényi jog lényegét. A három megoldás közül 40%-uk a legjobbnak a korlátozott precedensrendszert vélte, ami érdekes, lévén az adatokból az tűnik ki, hogy ennek jelentésével a többség nincs tisztában. Az eset- és törvényi jog közötti preferenciák közel azonosak, előbbi 28,6%, utóbbit 31,4% támogatta. Ezek alapján kijelenthető, hogy a médiának nem volt markáns ráhatása az eset- és törvényi jog viszonyára, az elsőévesek tudták, hogy a precedensrendszer az USA sajátossága, azonban a magyar paradigmaváltásról átütő többségüknek még nincs tudomása. Legnagyobb hányadban a köztes megoldást jelentő korlátozott precedensrendszert támogatták, ami viszont már jelenthet egyfajta befolyást, még akkor is, ha a fogalmak egzakt jelentéstartalmával nincsenek igazán tisztában.

IV.2. A laikus elemek részvétele a büntetőbírói tárgyalásokon

A vizsgált csoport tagjainak 97,1%-a szerint az esküdtszék az USA jellegzetessége, s csak 2,9%-uk gondolta azt, hogy mind az USA-ban, mind Magyarországon működik e

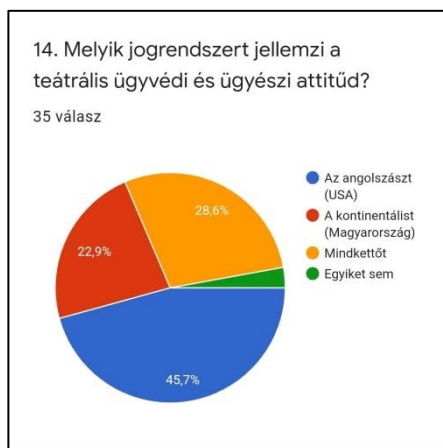
jogintézmény. 54,3%-uk tudta, hogy a büntető-igazságszolgáltatásban főszabály szerint nem vesznek részt laikusok Magyarországon, bár 40%-uk megemlítette az ülnökök jelenlétét. Ez akár helyes válasz is lehetne. Amint az említésre került, ülnökök csak a fiatakorúakkal és a katonákkal szembeni eljárásban vesznek részt hazánk büntető-igazságszolgáltatásában. Vélelmezhető azonban, hogy a válaszadók ilyen fokú eljárási részletszabályokat tanulmányaik jelen állásából, illetve tárgyaláslátogatási szokásaikból fakadóan egyelőre nem tudhatnak. Inkább az alapján adhattak választ, hogy más (munkaügyi) perekben valóban szerephez jutnak az ülnökök. 5,7%-uk szerint a magyar büntetőbírói tárgyalásokon esküdtek vannak jelen. Ami a tudáselemeken túlmutató preferenciáikat illeti, közel kétharmaduk, 65,7%-uk szerint jobb, ha laikusok egyáltalán nem vesznek részt az igazságszolgáltatásban. Ez megint csak azt tükrözi, hogy a médiának alapvetően nem jut nagy szerep az esküdtek kapcsán, a válaszok többsége helyesnek bizonyult. Több mint 3/4-ük, 77,1%-uk válaszolta azt azonban, hogy az egyetem megkezdése óta e kérdések tekintetében változott a véleménye. Ennek értelmében itt már megfigyelhetünk egy korrekciós hatást, érdemes lenne tehát egy újabb vizsgálatot folytatni a következő elsősökn a tanulmányaik megkezdésekor.

5,7%-uk szerint a magyar büntetőbírói tárgyalásokon esküdtek vannak jelen. Ami a tudáselemeken túlmutató preferenciáikat illeti, közel kétharmaduk, 65,7%-uk szerint jobb, ha laikusok egyáltalán nem vesznek részt az igazságszolgáltatásban. Ez megint csak azt tükrözi, hogy a médiának alapvetően nem jut nagy szerep az esküdtek kapcsán, a válaszok többsége helyesnek bizonyult. Több mint 3/4-ük, 77,1%-uk válaszolta azt azonban, hogy az egyetem megkezdése óta e kérdések tekintetében változott a véleménye. Ennek értelmében itt már megfigyelhetünk egy korrekciós hatást, érdemes lenne tehát egy újabb vizsgálatot folytatni a következő elsősökn a tanulmányaik megkezdésekor.

IV.3. Az eljárásban résztvevő jogászok sajátosságai és egymáshoz való viszonyuk

Végezetül érdemes kitérni az eljárásban részt vevő jogászokról alkotott képre is. E kapcsán az elsősévesek 54,3%-a tudta, hogy az amerikai bírakra a passzivitás jellemző, közel negyedük azonban úgy gondolta, hogy ez sem az USA, sem Magyarország sajátossága. A teátrális védői attitűdöt 45,7%-uk vélte az USA, 22,9%-uk hazánk jellemzőjének, 28,6%-uk szerint pedig közös vonás. Majdnem felük, 42,9%-uk szerint a magyar és az amerikai hivatásrendek is az ügyvédi karból rekrutálódnak, csak 17,1%-uk tudta, hogy ez az Egyesült Államok jellemzője. Az elsősévesek közel fele, 45,7%-a ismerte a magyar zárt bírói életpályamodellt, az ügyészi kapcsán azonban a legtöbb válasz arra érkezett, hogy az egyik jogcsaládban sem jellemző. Látható tehát, hogy itt is vannak helyes³³ és helytelen³⁴ megállapítások, a média szerepe érvényesülhet, különösen akkor, ha tekintettel vagyunk

arra, hogy az elsősök bevallása szerint több, mint 3/4-üknek változott a véleménye e kérdéseket illetően az egyetem megkezdése óta.

IV.4. Hatékonyság és preferencia, avagy a média hatásának igazi fokmérő

³³ Ezeket az elsősévesek elsősorban a bírakkal kapcsolatos kérdésekre adták.

³⁴ A vizsgált csoport tagjai legkevésbé az ügyészek jellegzetességeivel vannak tisztában.

A fentiekben kifejtettek összességét tükrözi, hogy a hallgatók melyik modellt tartják hatékonyabbnak. 37,1%-uk szerint a kontinentális jogcsalád az eredményesebb. Ennek okát elsősorban a laikus elemeknek, másodsorban a precedensrendszernek a hiányában jelölték meg. 25,7%-uk szerint azonban az angolszász modell a hatékonyabb. Ennek mögöttes indoka egyrészt az, hogy az esküdtek révén több nézőpont ütközik, másrészt gyorsabb lefolyásúnak is vélik az amerikai eljárásokat. Szintén nagyjából negyedük szerint a két modell hatékonysága megegyezik. Beszédes még, hogy az elsőévesek melyik rendszerben dolgoznának szívesebben. 65,7%-uk mindkét rendszert egyformán preferálja, mivel a lényeg és a feladat szerintük mindenhol megegyezik, vagy pedig amiatt, mert nem ismerik annyira a két modellt, hogy dönteni tudjanak. 22,9%-uk a magyar rendszerben dolgozna, mert azt kézzelfoghatóbbnak, kiszámíthatóbbnak vélik. 11,4%-uk választaná az angolszász modellt, mert érdekesebbnek tűnik számukra, több lehetőséget látnak benne, illetve az ügyvédek erősebb szerepét is preferálják. Ezeket illetően 62,9%-uknak változott a véleményük szeptember óta. Az viszont látszik, hogy a kontinentális modellt a többségük hatékonyabbnak tartja, mégis közel 2/3-uk dolgozna mindkét rendszerben. Az eredményesség tekintetében tehát az általuk nézett műsoroknak feltehetően nincs markáns hatása. Az azonban már komoly befolyásról árulkodik, hogy bár alapvetően kisebbségben vannak azok, akik célszerűbbnek tartják az angolszász modellt, mégis nagy többségük dolgozna abban, vagy abban is. Ez sugallhatja azt, hogy bár tudati oldalon a magyar modellhez kötődnek, érzelmi viszonyulásaik azonban vannak az amerikai jogrendszerhez is. Ez feltehetőleg a média hatása, hiszen az eljárásokat ott sokkal vonzóbbnak, izgalmasabbnak ábrázolják, mint amilyen csatornákon az elsőévesek a magyar rendszerről nyernek információkat.

V. Befejezés

Összegzésképp elmondható, hogy a média az elsőéves joghallgatók által a magyar büntetőbírósági tárgyalásokról alkotott képre kisebb-nagyobb hatással bír. A vizsgált csoport tagjainak rendkívül nagy hányada válaszolta azt, hogy az egyetemi tanulmányai kezdete óta számos kérdésben változott a véleménye. Ez megmagyarázhatja azt, hogy a szakmai jellegű kérdésekre többségükben helyes válaszokat adtak, bár a precedensrendszer, a korlátozott precedensrendszer és a törvényi jog jelentéstartalma még nem jegecesedett ki teljesen a tudatukban. Azonban a preferenciáikon tükröződik a média hatása, hiszen sokukat még akkor is vonzza az amerikai modell, ha a tényanyagismeretük birtokában azt kevésbé gondolják hatékonynak. Éppen ezért érdemes lenne a jövőben egy olyan kutatást végezni, amelynek keretében az elsőéveseket közvetlenül tanulmányaik megkezdésekor felméri – kizárva ezzel az egyetem korrekciós hatását –, majd ezt követően néhány év elteltével, harmad- vagy negyedévben ugyanezt a csoportot ismét a vizsgálat fókuszába helyezik. Ezzel mérhető lenne a ténylegesen még laikus, illetve a jogban már járatos, vagy legalábbis járatosabb személyek attitűdje és annak változása. Mindazonáltal szeretném kifejezni abbéli reményeimet, hogy e

kutatás is betekintést engedett a média elsőévesekre gyakorolt hatásába, illetve ezúton szeretném megköszönni a kutatásban közreműködő elsőévesek, illetőleg oktatók³⁵ munkáját.

---

³⁵ Oktatóként a szakmai-tartalmi vonatkozásokban lektorált Prof. Dr. Badó Attila, intézetvezető egyetemi tanár, a stilisztikai kérdésekben közreműködött dr. Patyi Zsófia, egyetemi tanársegéd, illetve a kérdőív összeállításában segítségemre volt Paizs Melinda Adrienn, PhD hallgató.

Irodalom- és jogszabályjegyzék

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

BADÓ ATTILA: *Az Egyesült Államok jogrendszere*, in: BADÓ ATTILA – LOSS SÁNDOR (szerk.): *Betekintés a jogrendszerek világába*. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2003.

BADÓ ATTILA – BÓKA JÁNOS: *Az Egyesül Államok Jogrendszere*, in: BADÓ ATTILA ET AL (szerk.): *A jogrendszerek világa*. Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012.

BADÓ KATALIN: *Jogi alapvetés*, in: BADÓ KATALIN – JUHÁSZ IMRE (szerk.): *Jogi ismeretek*. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest, 2004.

FANTOLY ZSANETT: *Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának büntető eljárásjogi tárgyú kiegészítései, különös tekintettel a terhelten megillető eljárási garanciákra*. Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata, 14 (2.klsz). pp. 2019.

KELEMEN KATALIN: *A common law jogrendszerek*, in: JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: FEKETE BALÁZS)* <http://ijoten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszerek> (2018)

MEZEI PÉTER: *A bírák szerepe a jogrendszerben – A XX. század első felének jogelméleti gondolkodói tükrében* (<http://jesz.ajk.elte.hu/mezei11.html>)

POKOL BÉLA: *Jogászság és jogrendszer* (<http://jesz.ajk.elte.hu/pokol48.html>)

ZÖDI ZSOLT: *A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben*. MTA Law Working Papers 2014/01.

https://www.academia.edu/9728417/Jog%C3%A1szs%C3%A1g_%C3%A9s_jog%C3%A1szk%C3%A9pz%C3%A9s

<https://arsboni.hu/bh-kisokos-i-resz/>

<https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/kartalanitas-es-felteteles-szabadsagra-bocsatas-felteteleit-vizsgalja>

<https://jogaszvilag.hu/szakma/mit-jelent-a-korlatozott-precedensrendszer-bevezetese/>

<https://www.mabie.hu/index.php/adatvedelmi-szabalyzat/2-uncategorised/1535-osztovits-andras-torvenymodositas-a-birosagi-joggyakorlat-egysegesitese-erdekeben-jo-iranyba-tett-rossz-lepes-2>